

Konferencia szövegszerkesztőre

Két évvel ezelőtt a szegedi egyetem néhány olyan oktatója, aki nem régen tűnt fel a katedrák mögött, nyilvános szövegfelolvasást szervezett az egyetemhez közeli Mojo klubban, DEkonFERENCIA címen. A rendezvényre több, az irodalomtudománnyal kapcsolatot tartó előadó kapott meghívást. Az itt elhangzott szövegeket tartalmazó kötet *DEkonFERENCIA [I.]* címmel az ősszel megrendezett második DEkonFERENCIA-val egy időben került az olvasók kezébe.

A vonzó borítású kötetben szereplő tizenöt írás a kortárs irodalomelmélet – ezen belül leginkább a kötet címében is jelzett *dekonstrukció* – által felvetett kérdések köré szerveződik. Ilyen kérdés az elmélet létrejöttének és legitimitásának problémája, annak filozófiai implikációi, az irodalomértelmezést meghatározó rendszer ideológiai beágyazottsága, az elméletnek a szöveggel kapcsolatos fogalmai, valamint a szövegértelmező gyakorlat problémái.

A fejezetek elsőként szembetűnő rokon vonása, hogy többségük szövegszerkesztőre íródott. Az írások a billentyű könnyed lenyomásával megjelenő betűk és a nyom nélküli törölhetőségek jeleit hordják magukon: tehát közös bennük a párbeszéd-hajlama. Ez az írásmód azonban a szövegek szerkesztésén is nyomot hagy, úgy tűnik, hogy az egymást követő szövegek, mondatok és szavak néhol egymást írják tovább, egyre kifinomultabb közelítésnek teret engedve, másol a leírtakat, majd önmagukat érvénytelenítik, elbizonytalanítják – így járva körül a *szöveg szerkeszthetőségének* problémáit. Hogyan lehetséges akkor, hogy mégis egy egységesnek tűnő kötetet kap kézbe az olvasó? Ennek megválaszolására tekintsük át a könyvben szereplő szövegek közelítésmódjait.

A kötet két részre oszlik az utolsó öt szöveget leválasztó „Czóbel Minka” fejezet-cím mentén. Az első szövegoldalon Odorics Ferenc köszönti az olvasót, előrebocsátva, hogy „Minden, mi van, szájalva van.” DEKONSTRUKTORÁLÁS című írásában Odorics hangsúlyozottan retorizált sorokban jelenti be a konstruktivista irodalomtudomány létrejöttét. Az új tudományág vagy beszédmód bábájául szegődő szöveg dramaturgiáját követő fejezetek (egy-egy organizált, onanizált, vaginalizált és posztoralis száj) különböző nézőpontokat felvetve, de töretlen retorikára fűzve közelítik a jövővényt. A még láthatatlan testet hol erősen megterhelt filozófiai érvek („a valóság helyén az ismeret áll, az ismeret helyén pedig a beszéd”), hol pedig többnyire a szexualitás fogalomköréből építkező, az előbbiekkal jól párbeszélő kijelentések („a tudomány mint szárnyas betét”) körvonalazzák. A történetmondás szerinti születés/keresztelés pillanatában az előadó több mint százszor ismétli el az újszülött nevét. A gesztus nyilvánvalóan ironikus, hiszen az idézett kijelentés a valóság és az ismeret viszonyáról (amelyet az ontológia és az ismeretelmélet helycseréje határoz meg – ahogy erről később Hárs Endre ír) megfogalmazza az összes jelölő aktus hasonlóan abszurd dramaturgiáját. Ez az oka annak a feszültségnek, mely Odorics írását jellemzi. Az értelmezés megoszlik: egyfelől a jelentésadás – elsősorban a tudományos diszkurzus keretein belüli – fikcionalitását és ontológiai státuszának esetlegességét állítja előtérbe, másfelől azonban felveti, hogy a vállalt fikcionalitás mellett a konstruktivista irodalomtudomány valóban létrehozandó. Ám az új jelölő születésének módja azt mint a korábbiaktól különbözőt nem jelöli ki. Képtelenek vagyunk eldönteni, hogy nem álterhességről van-e szó. Ugyanakkor

elgondolható, hogy e megosztottság enyhítésére a *megosztva született szubjektum* lacani fogalmával ruházzuk fel az új jelölőt, hogy a konstruktivista irodalomtudomány minden jelölő szubjektumhoz hasonlóan saját eltűnésében mutatkozzék meg. Így tehát az új elméletet világra beszélő konstruktor nem tesz egyebet a többi keresztapánál, a szerző szerint mégis „egyedül van”, magányos. Ezért magyaráz, ripacskodik, provokál, hogy szóra bírjon bennünket, hogy beszélgethessen.

Ez úgy tűnik, sikerül is neki, hiszen az utóbbi felvetésre Szilasi László *Nyakvers (Irodalmilag releváns kontextus-e az angol jog?)* című írásában így válaszol: beszélgetőpartnereinkkel „akkor sem vagyunk egyedül, ha millió árnyalat választ el bennünket egymástól”. Szilasi ezért az irodalomtudományban meghonosodni látszó apokaliptikus hangnem jelenlétét megkérdőjelezve – és így felfüggesztve az irodalommal foglalkozók merevedő szociometriáját – közös értelmezésre invitál bennünket. Balassi Bálint feltehetően utolsó verse, az 51., *Ab Deus immensum clemens miserere perecantis* kezdetű zsoltár fordításaként írt *Végtelen irgalmú* kezdetű szöveg keletkezési körülményeiből adódó hagyományos értelmezéssel szembeállítja a középkori angol jogban elterjedt gyakorlat kontextusát, mely szerint a kérdéses zsoltár angol fordításának felmondása az írástudók halálos büntetéstől való mentelmi jogát jelentette. Az így módosuló értelmezés szerint a vers és Balassi halála „nem Vergilius-allúzióra, vagy a keresett halál poétikájára, nem is az athleta christi toposzára van hangszerelve, hanem [...] hóhérra és emberhangra, vagyis a nyilvános kínhalállal bűnhődő bűnös történetét írja újra”. Szilasi felhívja a figyelmet a virtuóz módon elővezetett értelmezés védhetetlenségére, mely mint minden interpretáció, a fennálló rendszerekkel létezésénél fogva szemben áll, ezért „végtelenül magányos”. A szöveg zárlata az aktív értelmezői párbeszéd sürgetésével az interpretátor magányának feloldására buzdít.

Míg az elsőként ismertetett írás elsősorban elméleti megfontolásokat vet fel, addig Szilasi László szövege a konkrét kritikai gyakorlat tanulságait igyekszik levonni. Ez a kettősség az egész kötetre jellemző. Ha valaki a kötetben kirajzolódó megközelítések filozófiai alapvetésére kíváncsi, annak Hárs Endre írását ajánlom elolvasásra, aki *Largo di Molto* címmel rendkívül világosan és tömören fejt ki, hogy „nem 'objektivitás' és 'igazság', [...] hanem 'kifejtettség', 'interszubjektivitás' és 'szisztematikuság' lennének egyedül elfogadható kritériumaink”. Ezeknek a kritériumoknak az irodalommal kapcsolatos érvényességét pedig Gyimesi Tímea vizsgálja *Szövegünk* címmel, összefoglalva az elméleti kutatás utóbbi néhány évtizedének szövegfelfogásait. Gyimesi kitér az érintett elméleteket erősen foglalkoztató szubjektum problémájára. Ez a központi témája Kiss Attila írásának. Ő egy amerikai kultúrjelenség elemzése során *A jelölő szubjektum(a)* címmel mutatja be, hogy a kritikai gondolkodás újabb kísérletei hogyan „decentralizálják és dekonstruálják a kartézianus hagyomány önzonos és metafizikus szubjektumát”. Az identitás elvének föladásával felmerül a szerzői autoritás kérdéses volta és a jelentéshozzárendelést meghatározó hatalmi, ideológiai tényezők szerepe az irodalom rendszerében. Erről ír Kovács Sándor s. k. *Irodalom-rendszer és ideológia* címmel.

Ezek az elméleti írások jól látható összhangban állnak egymással, ezért tűnik fel Kálmán C. György *Zsengék, töredékek, kétes hitelűek* című szövege, amely kissé ironikus, néhol provokatív stílusban fogalmazza meg a dekonstrukciót illető kérdéseit, például, hogy „Ki lehet-e szabadulni az irodalomtudományban az állandó és burjánzó önreflexióból, kell-e és érdemes-e kiszabadulni ebből?” Ez a kérdés hangsúlyozottan

érvényes az irodalminak mondott szövegekre irányuló kritikai tevékenység megítélésével kapcsolatban. Hódosy Annamária az irodalmi mű mint férfi és a kritika mint nő analógiájával a kritika emancipációjának problémáiról ír, bevezetve a „homotextualitás” fogalmát és körüljárva azt a feltevést, „hogya a phallogocentrizmus alapjaként működő szubjektum homogenitása heteroszexualitást feltételez, akkor a szubjektum heterogenizálása a homoszexualitás felé mutat”. Ötvös Péter *Nincs semmi újság* címmel a kritikus hagyományos eszközét, a filológiát veszi szemügyre. Már-már karikatúrának ható látványos filológiai elemzéseivel szelíden inti meg a filológiai tökélyre törekvő kritikust: „A mondatok ugyanis kizárólag egymással vannak elfoglalva.” Érdekes kísérlet Arató Ferenc írása, mely az alcímében jelzett szimbolikus kritika lehetőségeit veszi szemügyre. *Kritika és (v)igazság* címmel Roland Barthes *Kritika és igazság* című írásáról és a nyelvről megfogalmazott lendületes mondatai erősen szimbolikus stílusban szólnak a nyelv figurativitásáról, a kritikus „kalandjáról” és az olvasás, a fölolvás és az írás szinte misztikus viszonyáról.

A kötet második részében szereplő öt írás – talán Hártó Gábor szövegét kivéve – lazábban kapcsolódik az eddigiek szerkesztésmódjához. Találunk köztük rövid, vers formájába tördelt szövegeket (Deák Botond és Kovács Zoltán), és a fogalmi nyelvet fel lazító írásokat (Fogarasi György és Müllner András). Tájékozódási pontjaik és problémaérzékenységük miatt azonban ezek a szövegek is szervesen kapcsolódnak a kötet egészéhez.

A DEkonFERENCIA [I.] írásai bepillantást engednek – a megválaszolás párbeszédet befagyasztó gesztusa nélkül – a jelenkori irodalmi gondolkodást foglalkoztató problémák összefüggéseibe. Így az olvasónak nem marad más dolga, mint hogy a maga számára átgondolja e kérdések érvényességét, és hogy – ha kedve van – leüljön a kerek asztal mellé, ott várva a második DEkonFERENCIA szövegeit tartalmazó kötet megjelenését. (*JATE, Szeged, 1994.*)

Boász Péter